

De tijd van de volksverhuizingen

De volksverhuizingen. De geschiedenis van West-Europa, 375-800. Dick Harrison (Omniboek, Utrecht 2020), 654 blz., € 39,99

We zitten midden in een rijke vakdidactische discussie over het werken met tijdvakken. Docenten praten met elkaar over hoe we tot nieuwe tijdvakken kunnen komen om onze complexe geschiedenis in overzichtelijke blokken te kunnen verdelen. Wat dat betreft komt de (her)uitgave van het boek van Dick Harrison over de overgangperiode tussen de late oudheid en de vroege middeleeuwen precies op tijd. In *De volksverhuizingen* nuanceert de Zweedse hoogleraar op een kundige en daadkrachtige wijze de periode tussen de vierde en de achtste eeuw.

Voor de docent geschiedenis – of hij of zij nu deelgenoot is van de discussie of niet – is het boek een goed naslagwerk om meer te lezen over de dynamische periode waarin het politieke, economische en sociale landschap van West-Europa veranderde. Harrison heeft tussen de regels door impliciet aandacht voor alle kenmerkende aspecten van de late oudheid en de vroege middeleeuwen. De lezer leert dat er naast de vele complexe en fascinerende veranderingen ook punten van continuïteit zijn in deze ondergewaardeerde periode.¹ Elk onderdeel dat in de geschiedenisles terugkomt passeert in *De volksverhuizingen* wel ergens de revue: van de ondergang van het West-Romeinse Rijk tot aan de Merovingische koningen, van het lot van de vroegmiddeleeuwse stad tot aan horigheid en van de verspreiding van de vroegmiddeleeuwse vorm van het christendom tot aan de opkomst van kloosternetwerken. Sterk aan

het betoog van Harrison is dat hij deze grote abstracte begrippen of ontwikkelingen nuanceert en uitlegt hoe deze generieke concepten overal in West-Europa er anders uitzagen. Harrison geeft toe dat hij kampt met een structureel bronnenprobleem. Een goed voorbeeld is de discussie over de vermeende bevolkingsafname die tijdens de laatklassieke oudheid en de volksverhuizingsperiode plaatsvond. De cijfers gebaseerd op ooggetuigen zijn onbetrouwbaar en gebaseerd op gissingen. Maar ook moderne onderzoekers moeten een schatting doen over het aantal mensen dat tot een rondreizend leger of verhuizend volk behoorde. Harrison stelt dat er nog veel meer variabelen zijn die hier invloed op hebben dan tot nu toe werd gedacht. Bijvoorbeeld dat het belastingstelsel – een manier om huishoudens te tellen – in deze tijd drastisch veranderde. Vaak gebruikt de auteur de informatie van Frankische, Gotische, Longobardische en Ierse ooggetuigen van deze periode om iets algemeen te zeggen over de geschiedenis van West-Europa tussen de vierde en achtste eeuw. Het moet voor de belezen Zweedse hoogleraar dan ook een complexe puzzel zijn geweest om een geschiedenis te schrijven over een tijdvak waarin zoveel puzzelstukjes missen en waarnaar nog relatief

weinig modern historisch onderzoek is gedaan. Ondanks dat hij een bijzonder goede poging heeft gedaan met *De volksverhuizingen*, past wel een kanttekening. Het originele boek verscheen in 2000. In 2019 kwam er een heruitgave, waarna het een jaar later verscheen in het Nederlands. Maar modern historisch onderzoek naar de late klassieke oudheid en de vroege middeleeuwen van de afgelopen twee decennia kreeg geen plaats in deze editie.

Merovingische broche uit de zevende eeuw. Vindplaats Linz am Rhein. Collectie British Museum.

Een gemiste kans om de geschiedschrijving van deze bijzondere tijd verder te verkennen. Maar dit neemt niet weg dat Harrison met deze geschiedenis van West-Europa tussen 375 en 800 een toegankelijk wetenschappelijk naslagwerk heeft geschreven. Het laat de vele facetten van het dynamische en kleurrijke tijdvak zien en is uiterst bruikbaar ter voorbereiding op de lessen over de late oudheid en de vroege middeleeuwen. Ongeacht hoe de tijdvakken er straks uitzien.

Daan van Leeuwen ■

¹ Lees voor een interessante kijk op de vijfde eeuw het artikel over verandering en continuïteit rondom de doop van Clovis: Wessel van Setten, 'Continuïteit na de oudheid. De doop van Clovis', *Kleio* 4 (2018), 4-10.